

Μίχα, Π. (2016). Χαρακτηριστικά και αντιδράσεις παιδιών προσχολικής εκπαίδευσης (προβρεφικής και μεταβρεφικής ηλικίας) στα πλαίσια μουσικής αφύπνισης. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση)* (σσ. 324-337). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

Χαρακτηριστικά και αντιδράσεις παιδιών προσχολικής εκπαίδευσης (προβρεφικής και μεταβρεφικής ηλικίας) στα πλαίσια μουσικής αφύπνισης

Παρασκευή Μίχα

Μουσικολόγος, Εκπαιδευτικός, PhD

2^ο Δημοτικό Σχολείο Αμαλιάδας

evi_micha@yahoo.fr

Περίληψη

*Η "Μουσική Αγωγή" στην προσχολική ηλικία έχει ως στόχο όχι μόνο τη μουσική, αλλά τη γενικότερη ανάπτυξη του παιδιού και την ολόπλευρη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του βοηθώντας σε όλους του τομείς ανάπτυξης (έκφραση, χαλάρωση, επικοινωνία, κοινωνικοποίηση, ψυχική ισορροπία, φυσιολογία). Για να δημιουργήσουμε αυτό που ονομάζουμε παιδαγωγική μουσικής αφύπνισης, σχεδιάσαμε μουσικές δραστηριότητες με στόχο τη μουσική αφύπνιση (*l' éveil musical*) του μικρού παιδιού. Στόχος είναι να αναδείξουμε, μέσα από τις θεωρίες μουσικής παιδαγωγικής και ψυχολογίας και την πρωτογενή έρευνα, αντιδράσεις 8 παιδιών, προβρεφικής και μεταβρεφικής ηλικίας κατά την εφαρμογή 9 μουσικοπαιδαγωγικών δραστηριοτήτων σε 5 μαθήματα. Εξετάζονται παράμετροι όπως η συμπεριφορά, η εκφραστικότητα, η φωνητική συμμετοχή αλλά και η χρήση απλών κρουστών οργάνων. Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα και συμπεράσματα της έρευνας και αναδεικνύονται τρόποι για να προσεγγίσουν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής μουσικής αγωγής τους μικρούς μαθητές.*

Λέξεις κλειδιά: παιδαγωγική της μουσικής αφύπνισης, προσχολική μουσική εκπαίδευση, μουσικοπαιδαγωγική, μουσικοκινητική αγωγή

Micha, P. (2016). Features and pre-school children reactions (pre and post infant age) during pedagogical of music awakening. In M. Kokkidou & Z. Dionyssiou (Eds.), *Music Literacy: Formal and Informal Ways of Music Teaching-Learning (Proceedings of the 7th International Conference of the Greek Society for Music Education)* (pp. 324-337). Thessaloniki: GSME.

Features and pre-school children reactions (pre and post infant age) during pedagogical of music awakening

Paraskevi Micha

Musicologist, Music Educator (PhD)

2nd Primary School of Amaliada

evi_micha@yahoo.fr

Abstract

Music Education in pre-school age is not exclusively aimed in music, but also in developing personalities helping in expression, relaxation, communication, socialization etc. To create what we call pedagogy of music awakening, a number of music activities, were designed, aimed on awakening music of the preschool aged child. The aim is to highlight, through theories of the pedagogy, music psychology and primary research, features and reactions of eight children (postnatal and preschool age), during application of nine music educational activities in 5 courses. A limited statistical sample will be presented, including reactions of students for every musical activity in relation with four criteria such as: behavior, expressiveness, participation in singing and mobility (response to percussion instruments), in order to prove their impact on one hand, and their completeness on the other. Finally results and conclusions of research are presented to emerge ways for pre-school music teachers, to approach students.

Keywords: pedagogy of music awakening, preschool music education, music education, music pedagogy

Εισαγωγή

Η αφύπνιση των μικρών παιδιών μέσα από τη μουσική, βασίζεται στις αρχές της μουσικής παιδαγωγικής και των μουσικοπαιδαγωγικών μεθόδων των C. Orff, (Ματέυ, 1986· Τσαφταρίδης, 1997), J. Dalcroze, (Αρζιμάνογλου, 1996), Z. Kodaly (Chosky, 1981), Suzuki (Suzuki, 1973) και E. Willems (Willems, 1950). Πρόκειται για μια εξελισσόμενη μουσική παιδαγωγική (Delalande, 1976) που εφαρμόζεται στις ανάγκες του κάθε παιδιού, το οποίο θέλει να τραγουδήσει, να παίξει, να χορέψει και να πειραματιστεί με τα όργανα. Δημιουργεί στιγμές ξεκούρασης, ευχαρίστησης και χαλάρωσης χωρίς να αποτελεί απαραίτητα πηγή μάθησης μέσω της μουσικής σημειογραφίας ή της εκμάθησης μουσικού οργάνου. Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει τη σωματική (Dereux, 2009), αισθητηριακή (GrosLéziat, 1998) και φωνητική (Imberty, 1969) αφύπνιση των παιδιών μέσω του τραγουδιού, του παραμυθιού και του παιχνιδιού.

Η παιδαγωγική της μουσικής αφύπνισης αποτελεί το σημείο συνάντησης μουσικής και παιδαγωγικής. Ξεφεύγει από την παραδοσιακή διδασκαλία της μουσικής καλλιεργώντας τις αισθήσεις όπως ακοή, αφή, κίνηση και χωροταξική αντίληψη (Agosti-Gherban, 2000). Το παιδί δεν υπακούει τυφλά αλλά παρακολουθεί το πρόγραμμα και δέχεται ότι του ταιριάζει, αφομοιώνοντας προαιρετικά, μελωδικά και ρυθμικά στοιχεία με την επανάληψη. Σημαντικό ρόλο παίζει το παιχνίδι με στόχο την επικοινωνία, τη δημιουργία, τη συμμετοχή, την ανάπτυξη φαντασίας και δημιουργικότητας. Ο μουσικοπαιδαγωγός δε διδάσκει τεχνικές, αλλά συμμετέχει, δίνει κατάλληλα ερεθίσματα -χωρίς να επεμβαίνει στη μουσική εξερεύνηση- καλλιεργεί και ενδυναμώνει το δεσμό ανάμεσα σε αυτόν και τα παιδιά.

Τα θεματικά στοιχεία με τα οποία μπορούμε να «κάνουμε μουσική», και να «παίζουμε» με τα παιδιά προέρχονται κυρίως από τον κόσμο των ονείρων και των παραμυθιών, καθώς η εκμάθηση του μικρού παιδιού περνά μέσα από το παιχνίδι. Μια από τις βασικότερες προσεγγίσεις της είναι η χρήση του μουσικού παιχνιδιού, ένα προνομιούχο εργαλείο που το βοηθά να αναπτύξει τον κόσμο του μέσα από την χαλάρωση και την ευχαρίστηση. Κάθε παιδί μπορεί να ανακαλύψει τον κόσμο των ήχων αλλά και την ποικιλία και την ποιότητα των ηχητικών ερεθισμάτων και, κατά περίπτωση, να αναπτύξει και να εμπλουτίσει τις ικανότητές του.

Τα παιδιά ενθαρρύνονται να κάνουν αυτό που θέλουν αυθόρμητα, να ενδιαφερθούν για αντικείμενα που παράγουν ήχο, να επέμβουν στα αντικείμενα, στον ήχο και να επεκτείνουν την εξερεύνηση μέχρι να φτάσουν να κάνουν μουσική. Δείχνουν πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για τις ηχητικές πηγές και όργανα και είναι έτοιμα να προχωρήσουν τις εξερευνήσεις τους αν δεν εμποδιστούν (Céleste, et al., 1982· Καραδήμου, 2003).

Ο F. Delalande (2003) προσαρμόζοντας τις απόψεις του J. Piaget (Inhelder & Piaget, 1959), μίλησε για τα τρία στάδια που χαρακτηρίζουν τις αυθόρμητες μουσικές δραστηριότητες των παιδιών: Στο 1^ο στάδιο (Αισθησιοκινητικό), το μουσικό παιχνίδι έχει αισθησιοκινητικό χαρακτήρα (οι μαθητές μας ανήκουν σ' αυτό το στάδιο). Τα παιδιά ανακαλύπτουν την επίδραση που έχει η κίνηση στον ήχο ενός μουσικού οργάνου αλλά και αντίστροφα, η επίδραση που έχει η μουσική στο σώμα τους. Στο 2^ο στάδιο (Συμβολικό) αποδίδονται συμβολικά νοήματα σε ήχους εκφράζοντας μέσα από την μουσική τα δικά τους συναισθήματα. Τέλος στο 3^ο στάδιο (Κανόνες) τίθενται κανόνες, οπότε ο αυτοσχεδιασμός αποκτά μουσική φόρμα.

Τέλος, σύμφωνα και με τον D.Winnicott (1971) η μάθηση περνάει μέσα από το παιχνίδι. Οι μουσικές δραστηριότητες αναπτύσσονται σταδιακά προερχόμενες από τις ιδιαιτερότητες του κάθε παιδιού, τον περιβάλλοντα χώρο, τον αυτοσχεδιασμό, τη δημιουργία, τη μίμηση, την καλλιέργεια της ομιλίας και την εξερεύνηση των ήχων.

Ερευνητικό ερώτημα - Υπόθεση

Κεντρικό ερώτημα στην έρευνα μας ήταν το πώς αντιδρά μια ομάδα μικρών μαθητών σε συγκεκριμένες δραστηριότητες, όσον αφορά στη συμπεριφορά, στην εκφραστικότητα τους, στη φωνητική παραγωγή και στην ενασχόληση με τα κρουστά όργανα.

Εάν καταγράψουμε, κατηγοριοποιήσουμε και προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τις αντιδράσεις των παιδιών που παρακολουθούν μαθήματα μουσικής αφύπνισης, τότε θα μπορούσαμε να βελτιώσουμε την εκπαιδευτική διαδικασία εμπλουτίζοντας, παραλλάσσοντας ή ακόμα και αφαιρώντας δραστηριότητες από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Μεθοδολογία έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε εργαστήριο μουσικοκινητικής αγωγής, κατά τη διάρκεια μιας σχολικής χρονιάς (2014-2015). Σε όλα τα μαθήματα εφαρμόστηκαν εννέα προτεινόμενες πειραματικές δραστηριότητες (Πίνακας 1) και έγινε ταυτόχρονα βιντεοσκόπηση και συστηματική επιτόπια καταγραφή. Για την παρούσα έρευνα επιλέχθηκαν πέντε μαθήματα με κριτήριο τη χρονική τους τοποθέτηση. Έτσι τα τρία από τα πέντε επιλεγθέντα μαθήματα πραγματοποιήθηκαν τον πρώτο μήνα μαθημάτων, το τέταρτο τον επόμενο μήνα και το πέμπτο λίγο πριν το τέλος της χρονιάς. Τα μαθήματα, ήταν διάρκειας 60 λεπτών και συμμετείχαν 8 παιδιά (5 κορίτσια και τα 3 αγόρια) ηλικίας από 1 έως 3 ετών με τους συνοδούς τους (5 μαμάδες, μία γιαγιά και ένας μπαμπάς). Τις δραστηριότητες εφάρμοζε η μουσικοπαιδαγωγός του εργαστηρίου ενώ η ερευνήτρια κατέγραφε τις αντιδράσεις των παιδιών. Η μουσικοπαιδαγωγός προτείνει στα παιδιά και στους συνοδούς τους τις πειραματικές δραστηριότητες. Εάν τα παιδιά επιθυμούν, μιμούνται τη μουσικοπαιδαγωγό ή τους συνοδούς όσον αφορά τον τρόπο πραγματοποίησης της κάθε δραστηριότητας. Εάν δεν έχουν διάθεση να συμμετάσχουν απλώς παρακολουθούν ενώ εάν χρειάζονται βοήθεια, καθοδηγούνται ανάλογα. Να σημειωθεί ότι στα ενδιάμεσα μαθήματα όπου δεν πραγματοποιήθηκε βιντεοσκόπηση, εφαρμόζοταν το ίδιο πρόγραμμα σύμφωνα με τη διάθεση των παιδιών, ακολουθώντας πάντα τη λογική της μουσικής αφύπνισης, με πολύ μικρές αλλαγές όπως, για παράδειγμα, να παραλειφθούν ή να τροποποιηθούν κάποιες από τις δραστηριότητες. Μεγάλη προσοχή έπρεπε να δοθεί στο να μην αντιληφθεί το παιδί ότι καταγράφουμε τις αντιδράσεις του γιατί τότε υπάρχει πιθανότητα να εγκαταλείψει την προσπάθεια.

Με τη μέθοδο της «παρατήρησης» αντλήθηκαν πληροφορίες και δεδομένα για τις αντιδράσεις/επιδόσεις των μαθητών (Παρασκευόπουλος, 1993) και έγινε «ανάλυση περιεχομένου» για την κωδικοποίηση, κατηγοριοποίηση και ποσοτικοποίηση του υλικού που καταγράφηκε από τη έρευνα (Κυριαζή, 1998). Η στατιστική επεξεργασία έγινε με την χρήση προγράμματος υπολογιστικών φύλλων. Οι αντιδράσεις των παιδιών κατηγοριοποιήθηκαν με παραμέτρους τη *Συμπεριφορά* (συμμετοχή στις δραστηριότητες), την *Εκφραστικότητα* (ποιοτική συμμετοχή στο

τραγούδι), τη *Φωνητική παραγωγή* (ποσοτική συμμετοχή στο τραγούδι) και την *Κινητικότητα (ανταπόκριση) στα κρουστά όργανα*.

Οι εννέα δραστηριότητες σχεδιάστηκαν σε συνεργασία με τη μουσικοπαιδαγωγό, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της μουσικής αφύπνισης, την ηλικιακή ομάδα που απευθυνόμαστε και τις αρχές των κλασσικών μουσικοπαιδαγωγών. Βασικοί στόχοι κατά τον σχεδιασμό τους ήταν: 1) να καλλιεργηθούν οι λειτουργίες της σκέψης, της επανάληψης σε συνδυασμό με αυτές των αισθήσεων της αφής, της ακοής και της όρασης (Jaell, 1995), 2) να αποτελέσουν ασυνείδητα πηγή και συλλογή εμπειριών κατά τη πρώτη περίοδο της βασικής ανάπτυξης (Montessori, 1992), 3) να καλλιεργηθεί η φωνή τους, σύμφωνα με το σύστημα του κινητού Ντο (μέθοδος Ζ. Kodaly, στο Houlahan & Tacka, 2008), 4) να συνοδεύσουν τα τραγούδια με κρουστά όργανα (μέθοδος C. Orff, στο Ματέυ, 1987, Τσαφταρίδης 1997), 5) να συνοδεύσουν τα παιχνιδιοτρόγυδα και τα μουσικοκινητικά παιχνίδια με ρυθμικές κινήσεις και αυτοσχεδιασμό (μέθοδος J. Dalcroze, στο Αρζιμάνογλου, 1996), 6) να μάθουν παραδοσιακά τραγούδια μέσω των οποίων χρησιμοποιούν τη μητρικής τους γλώσσα (Suzuki, 1973), 7) να επωφεληθεί το κάθε παιδί, χαρισματικό ή όχι, μέσα από τη πρακτική των μουσικών στοιχείων (ρυθμικών, μελωδικών και αυτοσχεδιασμών), η οποία προηγείται της μετάδοσης θεωρητικών γνώσεων (Willems, 1950).

Τα τραγούδια που συνοδεύουν τις δραστηριότητες διακρίνονται σε νανουρίσματα, ταχταρίσματα, τραγούδια με κινήσεις χεριών, τραγούδια με κίνηση και χορό, τραγούδια για να την καθημερινότητα και ηχοϊστορίες. Προσφέραμε αληθινά μουσικά όργανα και όχι παιχνίδια καθώς το αντί συνηθίζει να αναγνωρίζει την τονικότητα και την ηχητική ποιότητα.

Πίνακας 1. Συνοπτικός πίνακας των μουσικοκινητικών δραστηριοτήτων

Δραστηριότητες	Περιγραφή
1. ΚΑΛΩΣΟΡΙΣΜΑ (ατομική)	Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο και τραγουδούν με τη μουσικοπαιδαγωγό με χρήση μαριονέτας. Τραγούδια για τη δραστηριότητα: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Καλωσορίσατε ... (Στίχοι- Μουσική Α. Σλάβικ)</i> • <i>Πολλά παιδιά στην ίδια παρέα... (εμπνευσμένο από τις μεθόδους Robby & Tedddy, Yamaha, MusicEducation)</i>
2. ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΟΥ (ατομική)	Τα παιδιά κάθονται και τραγουδούν με τη μουσικοπαιδαγωγόσε κύκλο, με έμφαση στη σωματική κίνηση. Το 1 Τραγούδια για τη δραστηριότητα: <ul style="list-style-type: none"> • <i>5 δαχτυλάκια.... (Στίχοι Α. Παπαγιάννη, Μουσική Β. Ρακόπουλος).</i> • <i>Κάθε μέρα που ζυπνάω..... (C. Peters)</i>
3. ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ (Παιδί με αντικείμενο)	Το κάθε παιδί τραγουδάει και παίζει με τη «δική του» κούκλα. Αν υπάρχει αντίδραση από το παιδί τότε ο συνοδός τραγουδάει και παίζει μαζί του. Τραγούδια για τη δραστηριότητα: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Η μικρή πουπέ (Παραδοσιακό) (la roupée: κούκλα)</i> • <i>Χοπ-χοπ-χοπ τρέχα αλογατάκι (Ελληνικό παραδοσιακό - Αγνώστου)</i>

4. ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ (ομαδική δραστηριότητα)	Τα παιδιά νανουρίζουν όλες τις κούκλες μαζί. Τραγούδια για τη δραστηριότητα: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Νάνι μικρό παιδί (Dodo petit moineau) (Παραδοσιακό Γαλλικό)</i> • <i>Κοιμήσου αγγελούδι μου (Στίχοι Κ. Βίρβος, Μουσική Μ. Θεοδωράκης)</i>
5. ΚΡΟΥΣΤΑ ΟΡΓΑΝΑ (ομαδική)	Τα παιδιά (με τη βοήθεια της μουσικοπαιδαγωγού) επεξεργάζονται μικρά κρουστά (τονικές καμπανούλες, μαράκες-αυγά, κουδουνάκια, ταμπουρίνα, μεταλλόφωνο κτλ.). Παίζουν με τα όργανα δοκιμάζοντας τα ηχητικά τους όρια και τους ήχους που μπορούν να παραχθούν. Μέσα από τα τραγούδια και το λόγο (ονόματα, μήνες, παροιμίες, ανιγμάτα, παιχνιδοτράγουδα, λαχνίσματα κ.ά.) δημιουργούνται επαναλαμβανόμενα ρυθμικά μοτίβα τα οποία τα παιδιά προσπαθούν να τα μιμηθούν «βιωματικά». Τραγούδια για τη δραστηριότητα: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ρίμες για κρουστά όργανα από το βιβλίο «Μουσική Α' & Β' Δημοτικού (βιβλίο εκπαιδευτικού)».</i>
6. ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΟ ΧΩΡΟ (ομαδική)	Τα παιδιά παίζουν παιχνιδοτράγουδα με σκοπό να ανακαλύψουν το χώρο. Παιχνιδοτράγουδα για τη δραστηριότητα: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Τσαφ τσουφ το τρένο περνά (με ταμπουρίνα) (Παραδοσιακό ελληνικό)</i> • <i>Στα ψηλά αρχίζω (Ν. Ατέσογλου, σύστημα Orff)-με κορδέλες.</i>
7. ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΠΟΙΗΣΗ (ομαδική)	Τα παιδιά ξετυλίγουν ένα μικρό χαλί τραγουδώντας, χωρίς τη βοήθεια των συνοδών τους. Μόλις τελειώσουν κάθονται και τραγουδούν με παλαμάκια ή μαράκες.
8. ΜΟΥΣΙΚΟΚΙΝΗΤΙΚΗ (ομαδική)	Παντομίμα κινήσεων με χρήση κλασσικής μουσικής και μουσικά ακούσματα άλλων πολιτισμών και χωρών. Μουσικά ακούσματα για τη δραστηριότητα: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Το Καρναβάλι των ζώων (C. Saint-Saens)</i> • <i>Θάλασσα (R. Korsakov)</i>
9. ΚΛΕΙΣΙΜΟ (ατομική)	Τα παιδιά τραγουδούν σε κύκλο. Τραγούδια για τη δραστηριότητα: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Φεγγαράκι μου λαμπρό... (Παραδοσιακό Ελληνικό)</i> • <i>Το μάθημα (P. Onrust)</i>

Παράμετροι / Μεταβλητές- Δείκτες

Κατά τη διάρκεια των μαθημάτων ελέγχθηκαν οι παράμετροι:

- *Συμπεριφορά (Αντίδραση):* Διακρίνουμε τις αντιδράσεις των παιδιών στο πρόσωπο και στο σώμα τους, τη διάθεση και τα συναισθήματα που επέδειξαν κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας (Πίνακας 2). Στα παιδιά προσχολικής ηλικίας, η φανέρωση χαράς περιγράφεται ως η συχνότητα και η ένταση με την οποία το παιδί εκφράζει ελεύθερα τη χαρά του στο παιχνίδι κάτι που συχνά παρατηρείται μέσω του χαμόγελου, του γέλιου ή ακόμα και όταν τραγουδάει κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού (Lieberman, 1977)
- *Εκφραστικότητα:* Καταγράφουμε τις (ποιοτικές) φωνητικές αντιδράσεις και τον τρόπο που εκφράζονται με την φωνή τους (Πίνακας 3). Ο τρόπος που το παιδί θα επιλέξει ή όχι να μιμηθεί με τη φωνή του τον ενήλικα, θα αναπτύξει σταδιακά (και με την επανάληψη) μια εξελισσόμενη ικανότητα να συγκρίνει και να συνδυάζει τα

μελωδικό-ρυθμικά στοιχεία του τραγουδιού. Η διαδικασία αυτή βοηθάει στη ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας (GrosLéziat, 2002).

- *Φωνητική παραγωγή*: Παρατηρούμε τις (ποσοτικές) φωνητικές αντιδράσεις και τη συμμετοχή στο τραγούδι (Πίνακας 4). Η αντίληψη της μελωδικο-ρυθμικής βάσης οφείλεται στη μουσική ικανότητα και στην παραγωγή των ηχητικών μηνυμάτων από το παιδί. Η φωνητική παραγωγή (la vocalité) προκύπτει από τη μίμηση μουσικών φράσεων από τον ενήλικα με τη συνοδεία σωματικών κινήσεων (Imberty, 1979).
- *Χρήση κρουστών οργάνων*: Καταγράφουμε τους τρόπους χειρισμού των οργάνων (Πίνακας 5) (Winnicott, 1971). Η διαδικασία που το παιδί παρατηρεί και προσπαθεί να μιμηθεί τον ενήλικα όταν παίζει ένα κρουστό όργανο, αποτελεί τη μίξη των διαδικασιών της επανάληψης, της μίμησης και της δημιουργίας. Το παιδί μιμείται τον ήχο που παράγεται από τον ενήλικα εκτελώντας τον όμως με μια άλλη κίνηση και με μια άλλη χρήση του οργάνου. Μέσα από την επανάληψη του τρόπου παιξίματος του οργάνου και του αντίστοιχου ηχητικού αποτελέσματος που παράγεται, επιβεβαιώνει τη διαφορετικότητα του, παραμένοντας συχνά στον ίδιο χρόνο και στυλ με αυτό του ενήλικα.

Για την αξιολόγηση των παραπάνω παραμέτρων/μεταβλητών χρησιμοποιήσαμε δείκτες (Πίνακες 2, 3, 4, 5) που περιγράφουν τη διάθεση (συμπεριφορά), τον τρόπο που χειρίζονται τη φωνή και τον προφορικό λόγο (εκφραστικότητα), το πόσο χρησιμοποιούν τη φωνή και τον προφορικό λόγο (φωνητική παραγωγή) και τον τρόπο που χειρίζονται τα μουσικά όργανα (κινητικότητα στα όργανα). Επιπλέον προστέθηκε ξεχωριστά ο δείκτης *έλλειψη απόκρισης*, όταν δεν καταγράφηκε κάποιο από τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Οι παραπάνω παράμετροι εξετάζονται ως προς τη συχνότητα εμφάνισής τους στα μαθήματα. *Επιδιωκόμενη* ή *διαφοροποιημένη* θεωρείται μια αντίδραση όταν παρατηρείται σε συχνότητα πάνω από τα μισά μαθήματα. Σε όλη αυτή τη διαδικασία η πρόθεσή μας επικεντρώνεται στο να ελέγξουμε την αποτελεσματικότητα των πειραματικών δραστηριοτήτων και όχι να κρίνουμε τις επιδόσεις των παιδιών. Έτσι για παράδειγμα, όταν διαφοροποιημένες αντιδράσεις αρκετών παιδιών καταγράφονται συνεχώς σε μια δραστηριότητα τότε θεωρούμε ότι αυτή θα ήταν προτιμότερο να αναπροσαρμοστεί.

Τέλος, ως ανεξάρτητες μεταβλητές ορίζουμε τις *μουσικοκινητικές δραστηριότητες*, ενώ ως εξαρτημένες τις *αντιδράσεις των παιδιών*.

Πίνακας 2. Αξιολόγηση της συμπεριφοράς στις δραστηριότητες

Αντιδράσεις	Δείκτες Αξιολόγησης Συμπεριφοράς
ΕΠΙΔΙΟΚΩΜΕΝΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ	<p><i>Χαμογελαστό-Χαρούμενο (ΧΑ-ΧΑ)</i></p> <p><i>Ενεργητικό-Δυναμικό (ΕΝ-ΔΥΝ)</i></p> <p><i>Συνεργάσιμο στη διαδικασία (ΣΥΝΕΡ)</i></p> <p><i>Ανεξάρτητο από τον συνοδό (ΑΝΕΞ)</i></p> <p><i>Με πρωτοβουλίες στην εφαρμογή των δραστηριοτήτων (ΠΡΩΤ-ΝΑΙ)</i></p>
ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ	<p><i>Αυπημένο -Σοβαρό (ΑΥΠ-ΣΟΒ)</i></p> <p><i>Διστακτικό ως προς τα στάδια προσαρμογής (ΔΙΣΤ)</i></p> <p><i>Μη Συνεργάσιμο στη διαδικασία (ΜΗΣΥΝΕΡ)</i></p> <p><i>Εξαρτημένο (από τον συνοδό) (ΕΞΑΡΤ)</i></p> <p><i>Χωρίς Πρωτοβουλίες στην εφαρμογή των δραστηριοτήτων (ΠΡΩΤ-ΟΧΙ)</i></p>

Πίνακας 3. Αξιολόγηση της εκφραστικότητας στις δραστηριότητες

Αντιδράσεις	Δείκτες Αξιολόγησης Εκφραστικότητας
ΕΠΙΔΙΟΚΩΜΕΝΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ	<p><i>Εκφράζεται λεκτικά (π.χ. επαναλαμβάνει τους στίχους των τραγουδιών) (ΛΟΓΟΣ)</i></p> <p><i>Αυθόρμητο Τραγούδι (π.χ. τραγουδά δικούς του στίχους) (ΑΥΘ-ΤΡΑΓ)</i></p> <p><i>Μωρονδίστικη Ομιλία («χαϊδεύεται»)(ΜΩΡ-ΟΜΙΑ)</i></p>
ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ	<p><i>Δεν συμμετέχει στο τραγούδι - Δυσανασχετεί (ΔΥΣΑΝ)</i></p>

Πίνακας 4. Αξιολόγηση της φωνητικής παραγωγής στις δραστηριότητες

Αντιδράσεις	Δείκτες Αξιολόγησης Φωνητικής Παραγωγής
ΕΠΙΔΙΟΚΩΜΕΝΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ	<p><i>Έντονη χρησιμοποίηση της φωνής και του λόγου (ΠΟΛΥ)</i></p>
ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ	<p><i>Πολύ μικρή χρησιμοποίηση της φωνής και του λόγου (ΛΙΓΟ)</i></p> <p><i>Μηδενική χρησιμοποίηση της φωνής και του λόγου (ΚΑΘΟΛΟΥ)</i></p>

Η μουσικοκινητική δραστηριότητα «Επεξεργασία Οργάνων» εξετάζεται με την παράμετρο *Κινητικότητα στα Όργανα*.

Πίνακας 5. Αξιολόγηση της κινητικότητας στα μουσικά όργανα

Αντιδράσεις	Δείκτες Αξιολόγησης Κινητικότητας στα Όργανα
ΕΠΙΔΙΩΚΟΜΕΝΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ	<i>Παρόμοιες με το μουσικοπαιδαγωγό αντιδράσεις στο παίξιμο (ΠΑΡΟΜ)</i>
ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ	<i>Διαφορετικές από το μουσικοπαιδαγωγό αντιδράσεις στο παίξιμο (ΔΙΑΦ)</i>

Στατιστική ανάλυση αποτελεσμάτων

Οι αντιδράσεις καταγράφηκαν σε πίνακες, ενώ όπου παρατηρήσαμε παραπάνω από μία αντιδράσεις αποτυπώσαμε μία από αυτές (την πιο συχνή). Ως παράδειγμα παρατίθενται παρακάτω μόνο οι πίνακες από το πρώτο από τα πέντε μαθήματα. Οι χρωματικές ενδείξεις, ομαδοποιούν τα αποτελέσματα στις τρεις κατηγορίες: επιδιωκόμενες αντιδράσεις (πράσινο χρώμα), διαφοροποιημένες (κόκκινο χρώμα), έλλειψη απόκρισης (γκρι χρώμα).

Πίνακας 6. Αξιολόγηση Συμπεριφοράς - Παράδειγμα

<i>Συμπεριφορά (1ο / 5ο ΜΑΘΗΜΑ)</i>									
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
	"ΚΑΛΩΣΟΡΙΣΜΑ"	"ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΟΥ"	"ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ"	"ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ"	"ΚΡΟΥΣΤΑ ΟΡΓΑΝΑ"	"ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΟ ΧΩΡΟ"	"ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΠΟΙΗΣΗ"	"ΜΟΥΣΙΚΟΚΙΝΗΤΙΚΑ"	"ΚΛΕΙΣΙΜΟ"
ΠΑΙΔΙ 1	ΧΑ-ΧΑ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΑΝΕΞ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΑΝΕΞ	ΑΝΕΞ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΛΥΠ-ΣΟΒ
ΠΑΙΔΙ 2	ΧΑ-ΧΑ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΠΡΩΤ ΝΑΙ	ΑΝΕΞ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΑΝΕΞ	ΔΙΣΤ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΧΑ-ΧΑ
ΠΑΙΔΙ 3	ΧΑ-ΧΑ	ΜΗ ΣΥΝΕΡ	ΠΡΩΤ ΝΑΙ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΔΙΣΤ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΥΠ-ΣΟΒ
ΠΑΙΔΙ 4	ΛΥΠ-ΣΟΒ	ΔΙΣΤ	ΔΙΣΤ	ΔΙΣΤ	ΔΙΣΤ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΑΝΕΞ	ΧΑ-ΧΑ	ΧΑ-ΧΑ
ΠΑΙΔΙ 5	ΧΑ-ΧΑ	ΧΑ-ΧΑ	ΔΙΣΤ	ΧΑ-ΧΑ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΧΑ-ΧΑ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ
ΠΑΙΔΙ 6	ΔΙΣΤ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΥΠ-ΣΟΒ	ΔΙΣΤ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΔΙΣΤ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ
ΠΑΙΔΙ 7	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΝ-ΔΥΝ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΞΑΡΤ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ
ΠΑΙΔΙ 8	ΧΑ-ΧΑ	ΛΥΠ-ΣΟΒ	ΠΡΩΤ ΝΑΙ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΑΝΕΞ	ΧΑ-ΧΑ	ΛΥΠ-ΣΟΒ

Πίνακας 7. Αξιολόγηση Εκφραστικότητας - Παράδειγμα

<i>Εκφραστικότητα (1ο / 5ο ΜΑΘΗΜΑ)</i>									
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
	"ΚΑΛΩΣΟΡΙΣΜΑ"	"ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΟΥ"	"ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ"	"ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ"	"ΚΡΟΥΣΤΑ ΟΡΓΑΝΑ"	"ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΟ ΧΩΡΟ"	"ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΠΟΙΗΣΗ"	"ΜΟΥΣΙΚΟΚΙΝΗΤΙΚΑ"	"ΚΛΕΙΣΙΜΟ"
ΠΑΙΔΙ 1	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΟΓΟΣ	ΛΟΓΟΣ	ΛΟΓΟΣ	ΑΥΘ-ΤΡΑΓ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΔΥΣΑΝ
ΠΑΙΔΙ 2	ΔΥΣΑΝ	ΜΩΡ-ΟΜΙΛ	ΑΥΘ-ΤΡΑΓ	ΑΥΘ-ΤΡΑΓ	ΔΥΣΑΝ	ΔΥΣΑΝ	ΑΥΘ-ΤΡΑΓ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΔΥΣΑΝ
ΠΑΙΔΙ 3	ΑΥΘ-ΤΡΑΓ	ΔΥΣΑΝ	ΔΥΣΑΝ	ΑΥΘ-ΤΡΑΓ	ΔΥΣΑΝ	ΑΥΘ-ΤΡΑΓ	ΔΥΣΑΝ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΟΓΟΣ
ΠΑΙΔΙ 4	ΔΥΣΑΝ	ΔΥΣΑΝ	ΔΥΣΑΝ	ΔΥΣΑΝ	ΔΥΣΑΝ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΔΥΣΑΝ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΔΥΣΑΝ
ΠΑΙΔΙ 5	ΜΩΡ-ΟΜΙΛ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΜΩΡ-ΟΜΙΛ	ΜΩΡ-ΟΜΙΛ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΔΥΣΑΝ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΔΥΣΑΝ
ΠΑΙΔΙ 6	ΜΩΡ-ΟΜΙΛ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΔΥΣΑΝ	ΔΥΣΑΝ	ΔΥΣΑΝ	ΜΩΡ-ΟΜΙΛ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΟΓΟΣ
ΠΑΙΔΙ 7	ΔΥΣΑΝ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΜΩΡ-ΟΜΙΛ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΔΥΣΑΝ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΔΥΣΑΝ
ΠΑΙΔΙ 8	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΜΩΡ-ΟΜΙΛ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΟΓΟΣ

Πίνακας 8. Αξιολόγηση Φωνητικής Παραγωγής - Παράδειγμα

Φωνητική Παραγωγή (1ο / 5ο ΜΑΘΗΜΑ)									
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
	"ΚΑΛΩΣΟΡΙΣΜΑ"	"ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΟΥ"	"ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ"	"ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ"	"ΚΡΟΥΣΤΑ ΟΡΓΑΝΑ"	"ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΟ ΧΩΡΟ"	"ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ-ΠΟΙΗΣΗ"	"ΜΟΥΣΙΚΟ-ΚΙΝΗΤΙΚΑ"	"ΚΛΕΙΣΙΜΟ"
ΠΑΙΔΙ 1	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΠΟΛΥ	ΠΟΛΥ	ΠΟΛΥ	ΠΟΛΥ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΙΓΟ
ΠΑΙΔΙ 2	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΠΟΛΥ	ΠΟΛΥ	ΠΟΛΥ	ΛΙΓΟ	ΛΙΓΟ	ΠΟΛΥ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΙΓΟ
ΠΑΙΔΙ 3	ΠΟΛΥ	ΛΙΓΟ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΠΟΛΥ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΠΟΛΥ	ΛΙΓΟ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΠΟΛΥ
ΠΑΙΔΙ 4	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΙΓΟ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ
ΠΑΙΔΙ 5	ΠΟΛΥ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΠΟΛΥ	ΠΟΛΥ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΙΓΟ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΙΓΟ
ΠΑΙΔΙ 6	ΠΟΛΥ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΙΓΟ	ΛΙΓΟ	ΛΙΓΟ	ΠΟΛΥ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΠΟΛΥ
ΠΑΙΔΙ 7	ΛΙΓΟ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΠΟΛΥ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΛΙΓΟ
ΠΑΙΔΙ 8	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΠΟΛΥ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	ΠΟΛΥ

Πίνακας 9. Αξιολόγηση της Κινητικότητας στα Όργανα - Παράδειγμα

Κινητικότητα στα Όργανα (1ο / 5ο μάθημα)		
	A	B
	ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ	ΞΥΛΙΝΑ ΔΕΡΜΑΤΙΝΑ
ΠΑΙΔΙ 1	ΔΙΑΦΟΡ	ΔΙΑΦΟΡ
ΠΑΙΔΙ 2	ΠΑΡΟΜ	ΔΙΑΦΟΡ
ΠΑΙΔΙ 3	ΔΙΑΦΟΡ	ΔΙΑΦΟΡ
ΠΑΙΔΙ 4	ΠΑΡΟΜ	ΠΑΡΟΜ
ΠΑΙΔΙ 5	ΔΙΑΦΟΡ	ΔΙΑΦΟΡ
ΠΑΙΔΙ 6	ΔΙΑΦΟΡ	ΔΙΑΦΟΡ
ΠΑΙΔΙ 7	ΠΑΡΟΜ	ΠΑΡΟΜ
ΠΑΙΔΙ 8	ΠΑΡΟΜ	ΠΑΡΟΜ

Αντίστοιχα δημιουργήθηκαν και οι υπόλοιποι πίνακες για τα υπόλοιπα μαθήματα. Για κάθε έναν από τους πίνακες αυτούς, βρήκαμε τις συχνότητες V_i για τις τρεις ομαδοποιημένες κατηγορίες αντιδράσεων ($X_i, i=1..3$), των αθροιστικών συχνοτήτων ($\Sigma V_i, i=1..3$) και των σχετικών συχνοτήτων f_i , κάθε δραστηριότητας. Ως παράδειγμα παρατίθεται ο πίνακας συχνοτήτων και σχετικών συχνοτήτων για την παράμετρο *Συμπεριφορά* στο 1^ο μάθημα. Με τον ίδιο τρόπο κατασκευάσαμε τους υπόλοιπους πίνακες.

Πίνακας 10. Παράδειγμα πίνακα συχνοτήτων και σχετικών συχνοτήτων για την αξιολόγηση της Συμπεριφοράς

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ 1ο / 5ο ΜΑΘΗΜΑ											
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ											
	"ΚΑΛΩΣΟΡΙΣΜΑ"	"ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΟΥ"	"ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ"	"ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ"	"ΚΡΟΥΣΤΑ ΟΡΓΑΝΑ"	"ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΟ ΧΩΡΟ"	"ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ-ΠΟΙΗΣΗ"	"ΜΟΥΣΙΚΟΚΙΝΗΤΙΚΑ"	"ΚΛΕΙΣΙΜΟ"	Αθροισμα Συχνοτήτων	Σχετική Συχνότητα
Τιμές $X_i (i=1..3)$	Συχνότητα $V_i (i=1..3)$	Συχνότητα $V_i (i=1..3)$	Συχνότητα $V_i (i=1..3)$	Συχνότητα $V_i (i=1..3)$	Συχνότητα $V_i (i=1..3)$	Συχνότητα $V_i (i=1..3)$	Συχνότητα $V_i (i=1..3)$	Συχνότητα $V_i (i=1..3)$	Συχνότητα $V_i (i=1..3)$	$\Sigma (v)$	f_i
X_1 ΕΠΙΔ/ΜΕΝΟ	5	2	3	5	6	3	3	5	2	34	47%
X_2 ΔΙΑΦ/ΜΕΝΟ	2	3	3	2	1	1	2	1	3	18	25%
X_3 ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	1	3	2	1	1	4	3	2	3	20	28%
ΑΘΡΟΙΣΜΑ (V)	8	8	8	8	8	8	8	8	8	72	100%

Τέλος, κατασκευάσαμε συγκεντρωτικούς πίνακες συχνοτήτων και σχετικών συχνοτήτων.

Πίνακας 11. Παράδειγμα συγκεντρωτικού πίνακα συχνοτήτων και σχετικών συχνοτήτων για την αξιολόγηση της Συμπεριφοράς

ΚΑΛΩΣΟΡΙΣΜΑ												
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ "ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ"												
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ												
	1ο ΜΑΘΗΜΑ		2ο ΜΑΘΗΜΑ		3ο ΜΑΘΗΜΑ		4ο ΜΑΘΗΜΑ		5ο ΜΑΘΗΜΑ		Αθροισμα Συχνοτήτων	Σχετική Συχνότητα
ΤΙΜΕΣ Χi (i=1..3)	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ Vi	Σχετική Συχνότητα fi	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ Vi	Σχετική Συχνότητα fi	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ Vi	Σχετική Συχνότητα fi	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ Vi	Σχετική Συχνότητα fi	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ Vi	Σχετική Συχνότητα fi	$\sum(V_i)$	fi
ΕΠΙΔ/ΜΕΝΕΣ	5	63%	5	63%	6	75%	6	75%	7	88%	29	73%
ΔΙΑΦΟ/ΜΕΝΕΣ	2	25%	2	25%	1	13%	2	25%	1	13%	8	20%
ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗΣ	1	13%	1	13%	1	13%	0	0%	0	0%	3	8%
ΑΘΡΟΙΣΜΑ (V)	8	100%	8	100%	8	100%	8	100%	8	100%	40	100%

Με τον ίδιο τρόπο δημιουργήθηκαν και οι υπόλοιποι πίνακες για τις παραμέτρους Συμπεριφορά, Εκφραστικότητα, Φωνητική Παραγωγή και ένας ξεχωριστός για την Κινητικότητα στα όργανα.

Αποτελέσματα έρευνας¹

«Καλωσόρισμα»: Η πρώτη δραστηριότητα παρουσιάζει επιδιωκόμενες αντιδράσεις στη Συμπεριφορά σε ποσοστό 65% στα δύο πρώτα μαθήματα. Η πορεία ανά μάθημα δείχνει ότι τα παιδιά μιμήθηκαν τον ενήλικα μετά το 3^ο μάθημα, κάτι που δικαιολογείται καθώς είναι η πρώτη δραστηριότητα σε έναν καινούργιο χώρο και με ένα πρωτόγνωρο αντικείμενο. Στο 5^ο μάθημα το ποσοστό των επιδιωκόμενων αντιδράσεων είναι πολύ μεγάλο (90%). Στην παράμετρο Εκφραστικότητα είχαμε επιδιωκόμενες αντιδράσεις (>70%) ιδίως στο δείκτη «Αυθόρμητο τραγούδι» (δηλαδή συμμετέχω με το δικό μου τρόπο και όχι απαραίτητα ακολουθώντας το ρυθμό ή τη μελωδία). Στο τελευταίο μάθημα το ποσοστό μεγαλώνει καθώς το παιδί συμμετέχει ακολουθώντας πλήρως ρυθμό και μελωδία. Όμοια και τα αποτελέσματα και στη Φωνητική Παραγωγή. Το τραγούδι ή αλλιώς φωνητική έκφραση είναι μια κατάσταση αρκετά περίπλοκη καθώς το παιδί για να μπορέσει να εκφραστεί με το τραγούδι χρειάζεται να νιώσει ασφάλεια και πληρότητα.

«Ανακαλύπτω το σώμα μου»: Στην παράμετρο Συμπεριφορά, τα ποσοστά των επιδιωκόμενων αντιδράσεων ήταν 30% (1^ο και 2^ο μάθημα), 50% (3^ο και 4^ο μάθημα) και 60% (5^ο μάθημα). Η δραστηριότητα αυτή περιλαμβάνει τραγούδια και παιχνίδια (τραγουδάω-κάνω κινήσεις-κάθομαι σε κύκλο-μιμούμαι-παίζω οργανάκια) και είναι αρκετά απαιτητική. Τοποθετήθηκε αμέσως μετά το «Καλωσόρισμα», καθώς τα παιδιά είναι πιο ξεκούραστα. Στις παραμέτρους Εκφραστικότητα και Φωνητική παραγωγή είχαμε 25% επιδιωκόμενες αντιδράσεις στα 3 πρώτα μαθήματα, 40% στο 3^ο και 60% στο 5^ο μάθημα. Στην ηλικία αυτή το να διαχειρίζονται τη φωνή τους ως εκφραστικό

¹ Για την Εκφραστικότητα και τη Φωνητική Παραγωγή, επειδή τα αποτελέσματα προσομοιάζουν παρουσιάζονται από κοινού.

μέσο απαιτεί χρόνο και σωστή προσέγγιση. Γι' αυτό παρατηρούνται μικρά ποσοστά επιδιωκόμενων αντιδράσεων που αυξάνονται (όχι εντυπωσιακά) στη συνέχεια.

«*Πρωτοβουλία*»: Η δραστηριότητα αυτή είχε 40% αποδοχή (1^ο και 2^ο μάθημα), 60% (3^ο και 4^ο) και 90% στο 5^ο μάθημα και στις τρεις παραμέτρους. Στη δραστηριότητα αυτή αλλάζει ο «πρωταγωνιστής». Το παιδί απελευθερώνεται αφού δεν έχει πλέον τον κύριο ρόλο (η κούκλα για τα κορίτσια, το αρκουδάκι για τα αγόρια). Σημαντικό ρόλο για την ποιότητα των αντιδράσεων παίζει αν θυμούνται τη στιχουργική και μελωδικορυθμική βάση των τραγουδιών. Γι' αυτό καταγράφονται τα υψηλά ποσοστά προς το τέλος.

«*Νανούρισμα*»: Στην παράμετρο *Συμπεριφορά*, διακρίνουμε υψηλό ποσοστό επιδιωκόμενων αντιδράσεων από την αρχή, καθώς τα παιδιά κάνουν ανάκληση σε δικές τους προσωπικές μνήμες. Στο 1^ο και 2^ο μάθημα καταγράφεται 60% επιδιωκόμενων αντιδράσεων, στο 3^ο και 4^ο μάθημα το ποσοστό φτάνει στο 78% περίπου ενώ στο 5^ο μάθημα ξεπερνά το 90%. Στην *Εκφραστικότητα* και τη *Φωνητική Παραγωγή*, τα νανουρίσματα έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό επιδιωκόμενων αντιδράσεων από την αρχή (65% στα τρία πρώτα μαθήματα). Τα παιδιά τραγουδούν εναλλακτικά με μεγάλη ευκολία νανουρίσματα σε ρυθμό 2/4, 3/4 και 6/8.

«*Κρουστά Όργανα*»: Παρατηρούνται πολύ υψηλά ποσοστά στη *Συμπεριφορά*, από τα πρώτα μαθήματα (>70%) καθώς φαίνεται να αποτελεί την πιο ενδιαφέρουσα δραστηριότητα από όλες τις υπόλοιπες. Στις άλλες δυο παραμέτρους καταγράφονται χαμηλά ποσοστά, λόγω μειωμένου ενδιαφέροντος στην εκμάθηση των στίχων. Τα παιδιά δίνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον στην επεξεργασία και το χειρισμό των οργάνων παρά στο να τραγουδήσουν ή να θυμηθούν στίχους. Τα κρουστά όργανα εξετάστηκαν επιπλέον με άλλους δείκτες (Πίνακας 5) θέλοντας να ανακαλύψουμε το κατά πόσο τα παιδιά μπορούν να ακολουθήσουν τη δυναμική της μουσικής (*piano*, *forte*). Εκεί τα αποτελέσματα ήταν μοιρασμένα με τον δείκτη «*Διαφορετικές*» (από το μουσικοπαιδαγωγό) αντιδράσεις στο παίξιμο, να εμφανίζεται περισσότερο στα αγόρια.

«*Ανακαλύπτω το Χώρο*»: Η δραστηριότητα αυτή καταλήγει με υψηλά ποσοστά (95%) στην παράμετρο *Συμπεριφορά* καθώς στα πρώτα μαθήματα τα παιδιά δεν έχουν αντιληφθεί πλήρως τους κανόνες του παιγνιδιού ενώ στη συνέχεια, απελευθερώνονται. Η δραστηριότητα αυτή έχει υψηλές απαιτήσεις (στιχουργική και μελωδικορυθμική βάση των τραγουδιών, εκμάθηση σωματικών κινήσεων συνοδεία ταμπουρίνου). Γι' αυτό, εμφανίζει χαμηλά ποσοστά στα 2 πρώτα μαθήματα (25% επιδιωκόμενες αντιδράσεις στην *Εκφραστικότητα* και τη *Φωνητική Παραγωγή*), με υψηλά ποσοστά της τάξης του 75 και 95% στο 4^ο και 5^ο μάθημα αντίστοιχα.

«*Ανεξαρτητοποίηση*»: Παρατηρούνται χαμηλά ποσοστά επιδιωκόμενων αντιδράσεων και στα 5 μαθήματα (δεν ξεπέρασε το 50%) και στις τρεις παραμέτρους. Οι λόγοι θα μπορούσαν να είναι ότι τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή του μαθήματος, τα παιδιά αναζητούν δραστηριότητες με έντονη σωματική κίνηση. Προτείνουμε να μεταφερθεί πριν από τη δραστηριότητα «*Κρουστά Όργανα*».

«*Μουσικοκινητική*»: Εδώ τα παιδιά απελευθερώνονται, χαλαρώνουν ξεπερνώντας φόβους και ανασφάλειες. Φαίνεται να κατακτούν τον χώρο και να γίνονται κυρίαρχα παντού. Σε όλα σχεδόν τα μαθήματα το ποσοστό των επιδιωκόμενων αντιδράσεων ξεπερνά το 95%. Δεν εξετάζονται οι παράμετροι *Εκφραστικότητα* και *Φωνητική παραγωγή*, καθώς τα παιδιά δεν τραγουδούν.

«Κλείσιμο»: Στη Συμπεριφορά, τα ποσοστά είναι σχεδόν μοιρασμένα, με υψηλά ποσοστά στις διαφοροποιημένες αντιδράσεις (φαινομενικά παράδοξο) κάτι που όμως δικαιολογείται καθώς τα παιδιά αντιδρούν με τον δικό τους τρόπο είτε ζητώντας και άλλες δραστηριότητες είτε είναι κουρασμένα και δεν συνεργάζονται. Αυτό παρατηρείται σε όλα τα μαθήματα. Στην *Εκφραστικότητα* και στη *Φωνητική παραγωγή*, καταγράφονται επίσης διαφοροποιημένα ποσοστά αντιδράσεων εξαιτίας της αναστάτωσης που προκύπτει από τους παραπάνω λόγους.

Συμπεράσματα - Μελλοντική έρευνα

Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται με επιφύλαξη γιατί, αφ' ενός τα βασικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά αυτής της ηλικίας είναι: παρατηρώ, συγκεντρώνομαι, εσωτερικεύω, και, ενίοτε, μιμούμαι, τα οποία βέβαια αποτελούν και αυτά στάδιο μάθησης και, αφετέρου, η καταγραφή των εξωτερικευμένων (περιγραφικών) αντιδράσεων, πάνω στις οποίες βασίστηκε η παρούσα έρευνα, μπορούν εύκολα να ανατραπούν την επόμενη σχολική χρονιά.

Οι διαφοροποιημένες αντιδράσεις μπορεί να οφείλονται σε πληθώρα αιτιών, όπως η μη ενεργή συμμετοχή του συνοδού, η άσχημη διάθεση του παιδιού (ή του συνοδού), η αδυναμία του μουσικοπαιδαγωγού να αναπροσαρμόζει τη διδασκαλία όταν χρειάζεται, ίσως ακόμα και η αναποτελεσματικότητα-πολυπλοκότητα κάποιων δραστηριοτήτων. Όσον αφορά τις επιδιωκόμενες αντιδράσεις, παρατηρήθηκαν στις περιπτώσεις που συμμετείχε η μητέρα, κυρίως ως συνοδός, στις δραστηριότητες που εμπριέχουν κίνηση και σε αυτές που ενσωμάτωναν χρήση μεταλλικών και ξύλινων κρουστών οργάνων. Πρόσθετοι αρνητικοί παράγοντες της έρευνας είναι το μικρό στατιστικό δείγμα και οι μη ελεγχόμενες παράμετροι όπως το επαγγελματικό, οικογενειακό και κοινωνικό προφίλ των συνοδών.

Ζητήματα και ερωτήματα που αναδείχθηκαν μέσα από την εφαρμογή των πειραματικών δραστηριοτήτων και μπορούν να αποτελέσουν αφορμή για μελλοντική έρευνα είναι:

Η συγκέντρωση και η απόδοση του παιδιού φαίνεται να εξαρτάται από τη συμπεριφορά και την υποστήριξη του συνοδού. Τα παιδιά πολλές φορές «οσμίζονταν» το ενδιαφέρον (ή αντίστοιχα την αδιαφορία) του συνοδού κάτι που επηρέαζε θετικά ή αρνητικά στη συμμετοχή τους, ενώ συχνά στρέφονταν σε αυτόν ζητώντας ενθάρρυνση ώστε να συμμετάσχουν σε μια δραστηριότητα. Παρατηρήθηκαν επίσης διαφορετικές αντιδράσεις τόσο ανάμεσα σε αγόρια και κορίτσια όσο σε ατομικές και ομαδικές (σε κύκλο) μουσικοκινητικές δραστηριότητες.

Να επισημάνουμε τέλος ότι το παιδί ερμηνεύοντας το «πραγματικό» (αυτό δηλαδή που αντιλαμβάνεται εκείνη τη στιγμή από τις κινήσεις ή το τραγούδι του ενήλικα, ενεργοποιεί τις διαδικασίες του «συνδυασμού», της «διάσπασης», της «μείωσης», της «οργάνωσης», της «επανασύνδεσης» και της «επιτάχυνσης» για να μπορέσει τελικά να δημιουργήσει τις δικές του αναφορές με το χώρο, το χρόνο και τα παιχνίδια.

Βιβλιογραφία

Agosti-Gherban, C. (2000). *L'éveil musical une pédagogie évolutive*. Paris: L'Harmattan.

- Céleste, B., Delalande, F., & Dumaurier, E. (1982). *L'enfant du sonore au musical. Bibliothèque de recherche musicale*. Paris: Buchet-Chastel et Institut National de l'Audiovisuel.
- Chosky, L. (1981). *The Kodaly Context*. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, N. J.
- Delalande, F. (1976). *Pédagogie musicale d'éveil*. Paris: Institut National de l'Audiovisuel.
- Delalande, F. (2003). *La musique est un jeu d'enfant*. Paris: Buchet/Chastel.
- Dereux, V. (2009). *L'Éveil corporel et musical chez l'enfant de 3 ans: vers l'accompagnement de l'instabilité*. Paris: L' Harmattan.
- Gordon, E. E. (1997). *A music learning theory for newborn and young children (rev. ed.)*. Chicago: GIA Publications.
- Grosléziat, C. (1998). *Les Bébés et la musique, Premières sensations et créations sonores*. Toulouse: Erès.
- Grosléziat, C. (2002). Jouer, chanter, sans rire et sans parler. *Spirale*, 4(24), 80-87.
- Houlahan, M., & Tacka, P. (2008). *Kodály Today: A Cognitive Approach to Elementary Music Education. 1st Edition*. USA: Oxford University Press.
- Imberty, M. (1979). *Entendre la musique: Sémantique psychologique de la musique*. Paris: Dunod.
- Imberty, M. (1969). *L'acquisition des structures tonales chez l'enfant*. Paris: Klincksieck.
- Inhelder, B., & Piaget, J. (1959). *La genèse des structures logiques élémentaires: Classifications et sériations*. Paris: Delachaux et Niestlé.
- Jaell, M. (1995). *La main et la pensée musical*. Paris: Nouvelle Edition.
- Lieberman, J. (1977). *Playfulness: Its relationship to imagination and creativity*. New York: Academic Press.
- Montessori, M. (1992). *L'enfant*. Paris: Desclée de Brouwer.
- Suzuki, S. (1973). *Nurtured by love: The classic approach to Talent Education*. Smithtown, NY: Exposition Press.
- Willems, E. (1950). *La préparation musicale des tout-petits*. Lausanne: Maurice & Pierre Foetisch.
- Winnicott, D. W. (1971). *Playing and Reality*. London: Tavistock Publications.
- Zdzinski, S. F. (1996). Parental involvement, selected student attributes, and learning outcomes in instrumental music. *Journal of Research in Music Education*, 44(1), 34-48.
- Zenatti, A. (1981). *L'enfant et son environnement musical. Etude expérimentale des mécanismes psychologiques d'assimilation musicale*. Issy-les-Moulineaux: E.A.P.
- Αρζιμάνογλου-Μαντζαρλή, Λ. (1996). Οι Απαρχές της Μουσικής Dalcroze. *Ρυθμοί*, 20, 12-16.
- Καραδήμου-Λιάτσου, Π. (2003). *Η Μουσικοπαιδαγωγική τον 20ό αιώνα. Οι σημαντικότερες απόψεις για την προσχολική ηλικία*. Αθήνα: Orpheus - Σ. & Μ. Νικολαΐδης.
- Κυριαζή, Ν. (1998). *Η κοινωνιολογική έρευνα - Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις.
- Ματέυ, Π. (1986). *Ρυθμική*. Αθήνα: Νάκας.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1993). *Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας (τομ. 1 & 2)*. Αθήνα: Ιδίου.
- Τσαφταρίδης, Ν. (1997). *Μουσική, Κίνηση, Λόγος: Η Στοιχειοδομική Μουσική στο Παιδαγωγικό Έργο Orff*. Αθήνα: Νήσος.